

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 9209/03

בפני :
 כבוד המשנה לנשיאה א' ריבלין
 כבוד השופט א' גרוניס
 כבוד השופטת ע' ארבל

המערערים והמשיבים שכנגד : 1. עז' המנוח יניב ניסן ז"ל
 2. דורית ניסן
 3. דיה ניסן

נ ג ד

המשיבה והמערערת שכנגד : הכשרת הישוב חב' לביטוח בע"מ

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה בתיק א
 258/99 מיום 27.8.03 שניתן ע"י כב' השופטת ש' וסרקרוג

בשם המערערים והמשיבים
 שכנגד : עו"ד שלמה לוי

בשם המשיבה והמערערת
 שכנגד : עו"ד חיים גלזר
 עו"ד שרית ברננקה-שוורץ

לפסק-דין במחוזי (2003-08-27) : תא 258/99 עזבון ניסן יניב ז"ל נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ
 שופטים : ש' וסרקרוג עו"ד : ש' לוי, ח' גלזר

מיני-רציו :

* הלכת ה"ניכוי מהניכוי" לא חלה ביחס לקצבת הזקנה של הניזוק. אולם אובדן קצבת הזקנה של ניזוק בשל עוולה הינו נזק בר פיצוי הן בגדר תביעתם של התלויים והן בגדר תביעת עיזבוננו של ניזוק אשר נפטר כתוצאה ממעשה העוולה.

* נזיקין – פיצויים – עקרונות הפיצוי

* נזיקין – פיצויים לנפגעי תאונות דרכים – ניכויים

ערעור וערעור שכנגד על פסק דינו של ביהמ"ש המחוזי, אשר קיבל באופן חלקי תובענה אותה הגישו המערערים (והמשיבים שכנגד) נגד המשיבה (והמערערת שכנגד), בהתאם לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים.

ביהמ"ש העליון קיבל את הערעור בחלקו ודחה את הערעור שכנגד:

במסגרת הלכת ה"ניכוי מהניכוי", הסכום המנוכה מהפיצוי לו זכאי הניזוק שווה ערך להפרש הקצבאות: הקצבה לה זכאי הניזוק בעקבות האירוע הניזקי, פחות הקצבה לה היה זכאי עובר לאירוע זה ואשר נאלץ לוותר עליה.

בעקבות התאונה זכאיות המערערות 2-3 לקצבת תלויים מהביטוח הלאומי. ע"פ הוראת סעיף 320(ה) לחוק הביטוח הלאומי, המהווה חריג חלקי לכלל המונע כפל קצבאות, זכאותה של המערערת 2 לקצבת תלויים אינה שוללת באופן מלא את זכאותה העתידית לתשלום קצבת זקנה. תחת זאת, תהא היא זכאית בבוא העת למחצית מקצבת הזקנה, וזאת בנוסף לזכאותה לקצבת תלויים. ניתן אם כן לטעון, כי בהתאם להלכת ה"ניכוי מהניכוי" יש להפחית מסכום קצבת התלויים המהוונת (המנוכה מהפסדי התלויים) את שוויה המהוון של מחצית מקצבת הזקנה של המערערת 2.

השאלה היא, האם חלה הלכת ה"ניכוי מהניכוי" ביחס לקצבת הזקנה של המנוח. היינו - האם מסכום קצבת התלויים אשר מנוכה מהפסדי התלויים יש להפחית את קצבת הזקנה המהוונת של המנוח. התשובה לשאלה זו הינה שלילית. קצבת הזקנה של המנוח לא נשללה בשל הכלל בעניין כפל קצבאות, אלא בשל פטירת המנוח. למעשה, אין עסקינן כלל במצב של מבוטח אחד הזכאי ליותר מקצבה אחת. ממילא אין תחולה להלכת ה"ניכוי מהניכוי" בנסיבות אלו.

יחד עם זאת, יש מקום להכיר בקצבת הזקנה לה היה המנוח זכאי אלמלא התאונה, כחלק מהנוק אשר נגרם בעקבות התאונה ואשר הינו בר פיצוי בגדר תביעת התלויים. קצבת הזקנה מהווה חלק ממקורות הכנסתו של אדם לעת זקנה. באותם מקרים בהם יש לאדם תלויים, הרי שבדומה לשכר עבודתו ולתשלומי הפנסיה המשולמים לו לאחר פרישתו, אף קצבת הזקנה משמשת, בחלקה, לתמיכה בהם. יוצא, כי כאשר אדם, שצפוי היה להיות זכאי לקצבת זקנה בהמשך חייו, הולך לעולמו כתוצאה מאירוע נזיקי, הפסדי התמיכה בתלוייו מתבטאים, בין היתר, באובדן קצבת הזקנה.

בדומה, יש לקבוע כי העיזבון (או הניזוק) זכאי לפיצוי בגין אובדן קצבת הזקנה. למעשה, השאלה קשורה קשר הדוק להלכת אטינגר, ולפיה זכאי הניזוק או עיזבונו לפיצוי בגין אובדן יכולת ההשתכרות ב"שנים האבודות". על רקע מאפייניה של קצבת הזקנה דומה כי אין מקום להבחין, לעניין הפיצוי בשנים האבודות, בינה לבין הפסדי השתכרות.

אופן חישוב הפיצוי בגין קצבת הזקנה ייעשה, בשני המקרים, באמצעות השיטה המשמשת לקביעת הפיצוי בגדר תביעות תלויים ותביעות עיזבון - שיטת הידות. זאת, על דרך הוספת הסכום שייקבע בגין קצבת הזקנה לקופה המשותפת בשנים הרלוונטיות, במסגרת "החישוב הדינאמי" ובהיוון המתבקש מהתשלום החד פעמי. יש לתת הדעת לשוני ביישום שיטת הידות בין תביעת התלויים לתביעת העיזבון, הנובע מהוספת "יד חיסכון" בגדר תביעת העיזבון.

פסק-דין

השופט א' גרונניס:

1. ערעור וערעור שכנגד על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה (כב' השופטת ש' וסרקרוג) מיום 27.8.03, אשר קיבל באופן חלקי תובענה אותה הגישו המערערים (והמשיבים שכנגד) נגד המשיבה (והמערערת שכנגד).

הרקע העובדתי, פסק הדין קמא וטענות בעלי הדין

2. המערער 1 הינו עזבונו של יניב ניסן ז"ל, אשר נולד ביום 6.8.1972 ונהרג בתאונת דרכים ביום 16.7.1998 (להלן - המנוח). התאונה אירעה במהלך עבודתו של המנוח. המערערת 2 הינה אלמנתו של המנוח, ואילו המערערת 3 הינה בתם הקטינה של המנוח והמערערת 2 (שלושתם יחד להלן - המערערים). המשיבה הינה המבטחת של השימוש ברכב בו נהג המנוח. ביום 21.2.99 הגישו המערערים לבית המשפט המחוזי בחיפה תובענה כספית נגד המשיבה בהתאם ל[חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים](#), התשל"ה-1975 (להלן - חוק הפלת"ד). הפיצוי הכספי אשר נתבע התבסס על היותן של המערערות 2-3 תלויות במנוח (תביעת התלויים), ולחלופין על היותן יורשות של המנוח (תביעת העיזבון).

3. בפסק דינה של הערכאה הדיונית נבחנה תחילה תביעת התלויים. בהקשר זה הועמד בסיס השכר החודשי של המנוח על סך 12,000 ש"ח, נכון למועד מתן פסק הדין. לסכום זה הוסיף בית משפט קמא סכום חודשי של 1,440 ש"ח בגין תנאים סוציאליים, לרבות פנסיה (שנים עשר אחוזים משכר הבסיס). גיל הפרישה של המנוח אלמלא התאונה הועמד על שישים וחמש. עוד נקבע, כי שכרה החודשי של המערערת 2 אלמלא התאונה היה 3,500 ש"ח. על בסיס הנתונים האמורים, פסק בית המשפט המחוזי כי סך הפסדי התלויים בעבר ובעתיד מסתכמים בסכום של 2,699,498 ש"ח. בית המשפט המשיך וקבע, כי תקבולי המוסד לביטוח לאומי המגיעים למערערות 2-3 בעקבות התאונה ואשר אותם יש לנכות מסכום הפיצוי, עומדים על סך של 2,285,553 ש"ח. בית המשפט המחוזי דחה את טענתן של המערערות 2-3, לפיה טרם ניכר סכום תקבולי הביטוח הלאומי יש להפחית ממנו את שוויה המהוון של קיצבת הזקנה לה היה המנוח זכאי אלמלא נפטר (טענת הניכוי מהניכוי). הוא המשיך וציין, כי יכולה הייתה להעלות טענה לפיה טרם ניכר של סכום תקבולי הביטוח הלאומי יש להפחית ממנו את השווי המהוון של קיצבת הזקנה לה הייתה זכאית המערערת 2 (להבדיל מהמנוח) אלמלא התאונה. אולם, טענה כזו לא הועלתה על ידי המערערות. עוד פסק

בית המשפט, כי מאחר שהרכב בו נהג המנוח בעת התאונה היה בשירות המעביד, הרי שלא חלה הוראת סעיף 330 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 (להלן - חוק הבט"ל). על רקע האמור הועמד סכום הפסדי התלויים, לאחר ניכוי סכום תקבולי הביטוח הלאומי, על סך 413,945 ש"ח. בהמשך עברה הערכאה הדיונית לדון בתביעת העיזבון. נקבע, כי הפיצויים בגין כאב וסבל עומדים על סכום של כ-35,461 ש"ח, ואילו הוצאות קבורה ומצבה על סך 12,000 ש"ח. משהתברר כי סכום תביעת התלויים גבוה יותר מסכום תביעת העיזבון, פסקה הערכאה הדיונית את הסכום הראשון לטובת מערערות 2-3. ביום 13.11.03 נענה בית משפט קמא לבקשת המערערים ותיקן את פסק הדין על דרך הוספת סכום הוצאות הקבורה והמצבה (12,000 ש"ח) לסכום הפסוק.

4. הערעור, כמו גם הערעור שכנגד, מכוונים נגד סכום הפיצוי אשר נפסק על ידי בית המשפט המחוזי. הן המערערים והן המשיבה משיגים על הקביעות לגבי שכרו הבסיסי של המנוח, ההטבות הסוציאליות של המנוח והכנסותיה של המערערת 2. לטענת המערערים, שגה בית המשפט המחוזי בקובעו כי גיל הפרישה לצורך חישוב הפסדי התלויים הינו שישים וחמש ולא שישים ושבע. כן טענו הם, כי טרם ניכוי סכום תקבולי הביטוח הלאומי היה על הערכאה הדיונית לנכות ממנו את הסכום המהוון של קצבאות הזיקנה להן היו זכאים המערערת 2 והמנוח אלמלא התאונה. יצוין, כי בתחילה השיגו המערערים אף על הקביעה בעניין תחולתו של סעיף 330 לחוק הבט"ל, אולם במסגרת הדיון אשר התקיים בפנינו חזרו בהם מטענה זו. המשיבה, מצידה, טענה כי היה על בית משפט קמא לנכות מסכום הפסדי התלויים אף דמי מחיה ומענק לימודים. עוד נוסף, כי לאחר הגשת סיכומיהם השלימו בעלי הדין את טיעוניהם בסוגיית ניכוי קיצבת הזיקנה והשלכותיה של הלכת "השנים האבודות" (ע"א 140/00 עזבון המנוח מיכאל אטינגר נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ, פ"ד נח(4) 486 (2004) (להלן - פרשת אטינגר)) על סוגיה זו. נעבור עתה לדון בטענות בעלי הדין. עיקר דיוננו ייסוב סביב טענת המערערים בעניין קיצבאות הזיקנה. עובר לדיון זה, נתייחס בתכלית הקיצור אף ליתר הטענות.

ד"ן

5. קביעותיו של בית משפט קמא בעניין שכרו של המנוח, ההטבות הסוציאליות של המנוח והכנסותיה של המערערת 2 הינן קביעות עובדתיות באופיין. משבחנתי את

טענות בעלי הדין, הגעתי לכלל מסקנה כי אין מקום להתערבותה של ערכאת הערעור בקביעות אלו. אף בטענת המשיבה לגבי ניכוי דמי מחיה ומענק לימודים לא מצאתי ממש. לעומת זאת, סבורני כי צודקים המערערים בטענתם לפיה על גיל הפרישה של המנוח לעמוד על שישים ושבע לצורך חישוב הפסדי התלויים, בהתאם לחזקה הנהוגה כיום. זאת ועוד, מאז מתן פסק דינה של הערכאה הדיונית נקבעו על ידי בית משפט זה מספר הלכות, אשר אפשר שנודעת להן השפעה על סכום הפיצויים אשר נפסק בגדר התובענה. כוונתי הינה לפסק הדין בפרשת אטינגר וכן לפסקי דין אשר ניתנו בעקבותיו (ראו, [ע"א 2739/06](#) עזבון המנוח דוביצקי ולדימיר ז"ל נ' רזקאללה (פורסם בנבו), 1.6.08) וכן [ע"א 4641/06](#) מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון המנוח חנא כרכבי ז"ל (פורסם בנבו), 19.12.07) (להלן - פרשת כרכבי); לעניין תחולתה של הלכת אטינגר על תובענות לפי חוק הפלת"ד ראו, [ע"א 8022/00](#) רז נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו), 19.3.06); לעניין תחולתה של הלכת אטינגר על הליכים תלויים ועומדים ראו, [רע"א 8925/04](#) סולל בונה בניין ותשתיות בע"מ נ' עזבון המנוח אחמד עבד אלחמיד ז"ל (פורסם בנבו), 27.2.06). כפי שיובהר בהמשך, הגענו לכלל מסקנה כי אין מנוס מהחזרת ההליך לבית המשפט המחוזי על רקע טענת המערערים שעניינה ניכוי קיצבת הזיקנה של המנוח. משכך, נראה לנו לנכון להורות כי בית משפט קמא יאפשר לבעלי הדין, אם ירצו בכך, לטעון בפניו אף באשר להשלכות אפשריות של הלכת אטינגר ופסקי הדין שבאו בעקבותיה על המקרה דנא. נפנה עתה לדון בטענת המערערים בעניין ניכוי קצבאות הזיקנה.

6. כאמור (פיסקה 3 לעיל), במסגרת פסק הדין ניכה בית משפט קמא את הסכום המהוון של תקבולי הביטוח הלאומי לו זכאיות מערערות 2-3 בעקבות התאונה, מסכום הפסדי התלויים. לטענת המערערים, עובר לניכוי הסכום האמור היה על הערכאה הדיונית להפחית ממנו את הסכום המהוון של קצבאות הזיקנה לו היו זכאים המערערת 2 והמנוח אלמלא התאונה. טענה זו נדחתה על ידי בית המשפט המחוזי. נקדים ונציין, כי טענת המערערים לפיה יש לנכות את קיצבת הזיקנה מן הסכום המנוכה מהפסדי התלויים, מכונה לעיתים "ניכוי מהניכוי". בבסיסה של טענה זו עומד הכלל הקבוע בסעיף 82 [לפקודת הנזיקין](#) [נוסח חדש] (להלן - הפקודה), החל על תביעות לפי חוק הפלת"ד מכוח הוראת סעיף 4(א) לחוק זה. על פי הכלל הנזכר, כאשר אירוע נזיקי מקים זכות כפולה - הן לפיצויים מן המעביד והן לגימלה מטעם הביטוח הלאומי - יש לנכות את שווי הגימלה מסכום הפיצוי לו זכאי הניזוק. אולם, לעתים היה הניזוק זכאי לגימלה מסוימת מהביטוח הלאומי אף אלמלא התאונה. הכלל הקבוע בסעיף 320 לחוק

הבט"ל שולל, דרך כלל, את האפשרות לזכות בשתי קצבאות בו זמנית, ומחייב את הזכאי לבחור ביניהן. יוצא אם כן כי ככלל, אדם אשר עובר לאירוע הנזיקי זכאי לקיצבה בשווי X, ואילו בעקבות האירוע הנזיקי זכאי לקיצבה אחרת בשווי Y, לא יוכל לקבל את שתי הקצבאות יחדיו (X+Y) אלא יידרש לבחור ביניהן (X או Y). ברי, כי לרוב ייבחר הוא בקיצבה הגדולה מבין השתיים (נניח Y). בהקשר זה קובעת הלכת ה"ניכוי מהניכוי", כי טרם ניכוייה של הקיצבה לה זכאי הניזוק בעקבות האירוע הנזיקי (Y) מסכום הפיצוי המגיע לו, יש להפחית (לנכות) ממנה את הקיצבה לה היה זכאי עובר לאירוע הנזיקי ואשר אינו זכאי לה עוד בעקבות הכלל המונע כפל קצבאות (X). כתוצאה מהלכה זו, קטן סך הסכום המנוכה וגדל בהתאם סכום הפיצוי הסופי המשתלם לניזוק. הצגת הדברים באופן הנזכר הינה מסורבלת משהו. דומה, כי דרך פשוטה יותר להציג את הסוגיה הינה לומר שהסכום המנוכה מהפיצוי לו זכאי הניזוק שווה ערך להפרש הקצבאות: הקיצבה לה זכאי הניזוק בעקבות האירוע הנזיקי פחות הקיצבה לה היה זכאי עובר לאירוע זה ואשר נאלץ לוותר עליה (Y-X). הרציונל העומד ביסודה של הלכת ה"ניכוי מהניכוי" הינו הרציונל הכללי החל בחישוב הפיצוי הנזיקי, לפיו אין לנכות מן הפיצוי המגיע לנפגע הטבות שאין בינן לבין האירוע הנזיקי קשר סיבתי. רציונל זה קיבל ביטוי אחר בפרשת אטינגר. דימוי המאזניים הכפולים ממחיש את הרציונל על פיו יזוכה הניזוק בכל הפסד שנגרם לו - ובענייננו קיצבת הזיקנה - ויחויב בכל טובת הנאה שבאה לידי - בענייננו קיצבת התלויים (לעניין מקורה החקיקתי של הלכת ה"ניכוי מהניכוי" ראו הגדרת המונח "גימלה" שבסעיף 82(ב) לפקודה, המפנה להוראות שר העבודה לפי סעיף 49(ב) לחוק הביטוח הלאומי, התשי"ד-1953, הוא סעיף 369(ב) לחוק הבט"ל דהיום. הוראות אלו מוצאות את ביטוין בתקנות הביטוח הלאומי (היוון), התשל"ח-1978 (להלן - תקנות ההיוון). לענייננו רלוונטית תקנה 10 לתקנות הנזכרות. יוער, כי נוסחה של תקנה זו שונה בשנת 2006 (ק"ת 6466, עמ' 562); עוד ראו, ע"א 6246/92 קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל נ' לוי, פ"ד מ"ט (1) 742 (1995); וכן דוד קציר, פיצויים בשל נזק גוף (מהדורה רביעית, 1997) (להלן - קציר), עמ' 1126-1131).

7. בעקבות התאונה זכאיות המערערות 2-3 לקיצבת תלויים מהביטוח הלאומי. על פי הוראת סעיף 320(ה) לחוק הבט"ל, המהווה חריג חלקי לכלל המונע כפל קיצבאות, זכאותה של המערערת 2 לקיצבת תלויים אינה שוללת באופן מלא את זכאותה העתידית לתשלום קיצבת זיקנה. תחת זאת, תהא היא זכאית בבוא העת למחצית מקיצבת הזיקנה, וזאת בנוסף לזכאותה לקיצבת תלויים. ניתן אם כן לטעון, כי

בהתאם להלכת ה"ניכוי מהניכוי" יש להפחית מסכום קיצבת התלויים המהוונת (המנוכה מהפסדי התלויים) את שוויה המהוון של מחצית מקיצבת הזיקנה של המערערת 2. בפסק דינו ציין בית משפט קמא (פיסקה 10), כי לא הועלתה כל טענה לגבי סוגיה זו ועל כן אין הוא נדרש להכריע בה. אולם, מהסיכומים המשלימים שהגישו בעלי הדין לבית משפט זה עולה, כי אין מחלוקת ביניהם שבחוות הדעת האקטוארית מטעם המשיבה אכן בוצעה הפחתה כאמור. בית המשפט המחוזי התבסס על חוות הדעת האמורה לצורך קביעת סכום תקבולי הביטוח הלאומי אשר ינוכה מהפסדי התלויים. יוצא אם כן, כי אף שלהלכה קבע בית משפט קמא כי לא יופחת סכום כלשהו בגין קיצבת הזיקנה של המערערת 2, הרי שבפועל הסכום אותו פסק משקף "ניכוי מהניכוי" בשווי מחצית מקיצבתה האמורה. משכך הם פני הדברים, ברי כי אין מקום לטענה כלשהי מצד המערערים בעניין זה.

8. סוגיה נוספת המתעוררת בענייננו הינה זו הנוגעת לקיצבת הזיקנה אשר הייתה משתלמת למנוח אלמלא נפטר. השאלה בהקשר זה היא, האם חלה הלכת ה"ניכוי מהניכוי" ביחס לקיצבת הזיקנה של המנוח, היינו - האם מסכום קיצבת התלויים אשר מנוכה מהפסדי התלויים יש להפחית את קיצבת הזיקנה המהוונת של המנוח. סבורני, כי התשובה לשאלה זו הינה שלילית. הגיונה של הלכת ה"ניכוי מהניכוי" נעוץ בכלל הנזכר בסעיף 320 לחוק הבט"ל, השולל את האפשרות של מבוטח אחד לקבל כפל קצבאות. לאור הכלל האמור, משזכאי הניזוק לקיצבה מסוימת בעקבות האירוע הנזיקי, הרי שאין באפשרותו לזכות, בנוסף, אף בקיצבת זיקנה (אולם ראו את החריג החלקי אשר בסעיף 320(ה) לחוק הבט"ל). על רקע זה מורה הלכת ה"ניכוי מהניכוי", כי אין לנכות מסכום הפיצוי את שווי הקיצבה אשר נשללה בעקבות הכלל המונע כפל קיצבאות (ראו תקנה 10(א) לתקנות ההיוון, המהווה את המקור החקיקתי להלכה נשוא דיוננו). אולם, בשונה מן המצב אשר תואר זה עתה, קיצבת הזיקנה של המנוח לא נשללה בשל הכלל בעניין כפל קיצבאות, אלא בשל פטירתו של המנוח. למעשה, אין עסקינן כלל במצב של מבוטח אחד הזכאי ליותר מקיצבה אחת. ממילא אין תחולה להלכת ה"ניכוי מהניכוי" בנסיבות אלו. יצוין, כי העמדה לפיה הלכת ה"ניכוי מהניכוי" אינה חלה ביחס לקיצבת זיקנה של מנוח, הובעה אף בע"א 482/82 יעקבי נ' חטאב (לא פורסם, 4.10.83), פיסקה 12 (להלן - פרשת יעקבי; בקשה לדיון נוסף נדחתה ביום 2.12.83: ד"נ 26/83).

9. על רקע מסקנתנו בעניין אי תחולתה של הלכת ה"ניכוי מהניכוי" ביחס לקיצבת הזיקנה של המנוח, נדרשים אנו לבחון טענה חלופית בעלת קשר הדוק לדינונו האחרון. כוונתי הינה לטענה, לפיה אובדן קיצבת הזיקנה של המנוח מהווה נזק אשר נגרם בעקבות התאונה, ועל כן ראוי להביאו בחשבון בעת קביעת סכום הפיצוי. על פי חלופה זו אין מדובר בהפחתת קיצבת הזיקנה מסכום קיצבת הביטוח הלאומי המנוכה מן הפיצוי, אלא בהוספתה לסך הנזקים אשר יש לפסוק פיצוי בגינם. ודוק: אף שחלופה זו כוללת שיטת חישוב שונה מזו הנהוגה על פי הלכת ה"ניכוי מהניכוי", כפי שהוסבר זה עתה, הרי שהלכה למעשה התוצאה המספרית הנובעת משתי האפשרויות זהה היא. זאת, שכן בשני המקרים גדל סכום הפיצוי הסופי בשווי המהוון של קיצבת הזיקנה. הטענה לפיה יש לראות בקיצבת הזיקנה של המנוח משום נזק אשר נגרם לתלויים ואשר על המזיק לפצותם בגינו, התקבלה על ידי בית משפט זה בפרשת יעקבי. באותו מקרה פסק בית המשפט, כי התלויה זכאית לשני שלישים משווי קיצבת הזיקנה של המנוח. דומה, כי בכך עשה בית המשפט שימוש בשיטת הידות, הנהוגה לחישוב פיצויים במסגרת תביעות התלויים ותביעות העיזבון. עמדה שונה ומנוגדת אומצה על ידי בית משפט זה בע"א 326/81 אבודרהם נ' מלון הילטון תל-אביב בע"מ, פ"ד לח (1) 745, 747 (1984) (להלן - פרשת אבודרהם); בקשה לדיון נוסף נדחתה ביום 6.7.84: ד"נ 6/84. בפרשת אבודרהם נקבע, כי מאחר שבקבות האירוע הנזיקי קמה לאלמנה התלויה זכאות לקיצבת תלויים הגבוהה מקיצבת הזיקנה לה היה זכאי המנוח, הרי שאין לקבוע כי זכאית היא אף לפיצוי בגין אובדן קיצבת הזיקנה של המנוח. יצוין, כי השאלה האם יש לראות בקיצבת הזיקנה של המנוח משום נזק אשר נגרם בעקבות התאונה ואשר הינו בר פיצוי, עשויה להתעורר הן בגדר תביעת התלויים (כפי שהיה בפרשת יעקבי ובפרשת אבודרהם) והן בתביעת העיזבון.

10. מששקלתי בדבר הגעתי לכלל מסקנה, כי באופן עקרוני יש מקום להכיר בקיצבת הזיקנה לה היה המנוח זכאי אלמלא התאונה, כחלק מהנזק אשר נגרם בעקבות התאונה ואשר הינו בר פיצוי בגדר תביעת התלויים. קיצבת הזיקנה משתלמת, ככלל, לכל מבוטח המגיע לגיל המתאים (ראו, פרק י"א לחוק הבט"ל). היא מהווה חלק ממקורות הכנסתו של אדם לעת זיקנה. באותם מקרים בהם יש לאדם תלויים, הרי שבדומה לשכר עבודתו ולתשלומי הפנסיה המשולמים לו לאחר פרישתו, אף קיצבת הזיקנה משמשת, בחלקה, לתמיכה בהם. יוצא אם כן כי כאשר אדם, אשר צפוי היה להיות זכאי לקיצבת זיקנה בהמשך חייו, הולך לעולמו כתוצאה מאירוע נזיקי, הרי שהפסדי התמיכה בתלוייו מתבטאים, בין היתר, באובדן קיצבת הזיקנה אשר נשללה

עקב המוות. כשם שהפסדי הפנסיה של המנוח מובאים בחשבון במסגרת הפסדי התמיכה של התלויים (קציר, עמ' 894-899), כך ראוי להביא בחשבון אף את הפסד קיצבת הזיקנה של המנוח (לתמיכה בעמדה זו ראו, ישראל יונגר, דרכי היוון מי יבין? או שיטת הניכוי מן הניכוי, הפרקליט לח 592, 596-597 (1988); דניאל מור, קיצבת זיקנה, גימלה "תאורטית" ותביעת תלויים בנזיקין, הפרקליט לז, חוברת ג' 434, 438 (1987) (להלן - מור)). נוסף, כי כאשר מדובר בתביעת נזיקין של ניזוק אשר נותר בחיים וזכה, בעקבות האירוע הנזיקי, לקיצבה מהביטוח הלאומי, הכלל הוא כי טרם ניכיה של הקיצבה מסכום הפיצוי יש להפחית ממנה את שוויה המהוון של קיצבת הזיקנה. זאת, בהתאם להלכת ה"ניכוי מהניכוי" (ע"א 617/66 חברת נצרת לממתקים בע"מ נ' דמבינסקי, פ"ד כא (1) 443 (1967); ע"א 4641/94 כהן נ' עיריית תל אביב-יפו, פ"ד נ (1) 422, 435; כן ראו, פרשת אבודרהם, עמ' 747 בין האותיות ד' ו-ה'; אולם באשר לסוגית תוספת הוותק השוו, ע"א 558/83 שטינמן נ' אגד אגודה שתופית לתחבורה בישראל בע"מ, פ"ד לט (4) 785 (1985)). אכן, בשונה מן המקרים שהובאו זה עתה, בענייננו לא חלה הלכת ה"ניכוי מהניכוי" (פיסקה 8 לעיל). זאת ועוד, מקרים אלו אינם עוסקים בהפסדי תמיכה של התלויים. אף על פי כן, דומה כי מבחינה תכליתית אין בנמצא טעם ממשי המצדיק כי בסוג המקרים האחד יוגדלו פיצוייו של הניזוק בשל אובדן קיצבת הזיקנה, ואילו בסוג המקרים האחר לא תובא היא בחשבון במסגרת קביעת הפסדי התמיכה של התלויים. אף בטענה שלפיה התלויים אינם זכאים לפיצוי בגין רכיב זה, מאחר שכתוצאה ממות הניזוק חדל הוא לשלם את "מחירה" של קיצבת הזיקנה, אין ממש. זאת, שכן ניתן מבחינה עקרונית, להביא נתון זה בחשבון בעת קביעת שווי קיצבת הזיקנה המהוונת (ראו מור, עמ' 438-439. לעניין ההתחשבות בנתון זה בגדר קביעת שווי הפסדי הפנסיה ראו והשוו, ע"א 158/65 פורוין נ' תעשית אבן וסיד בע"מ, פ"ד יט (2) 678, 681 בין האותיות ג'-ה' (1965); ע"א 331/75 "מבטחים" מוסד לביטוח סוציאלי של העובדים בע"מ נ' פלאצי, פ"ד לב (1) 63, 71 (1977); וכן קציר, עמ' 898). עם זאת יוער, כי עשויה להתעורר שאלה האם מבחינה מעשית ניתן לקבוע באופן מדויק מהו ה"מחיר" שהניזוק היה משלם על מנת שיהא זכאי לקבלת הקיצבה.

11. הגענו לכלל מסקנה, כי ראוי להכיר בקיצבת זיקנה לה היה זכאי ניזוק אשר נפטר אלמלא התאונה, כנזק בר פיצוי בגדר תביעת התלויים. אולם כאמור (פיסקה 9), שאלה דומה עשויה להתעורר אף בגדר תביעת העיזבון. השאלה בהקשר זה היא, האם זכאי עיזבוננו של ניזוק אשר נפטר כתוצאה ממעשה נזיקי לפיצוי בגין אובדן קיצבת

הזיקנה לה היה זכאי אלמלא המוות. שאלה זו עשויה להתעורר אף במקרים בהם הניזוק לא נפטר כתוצאה ממעשה העוולה, אולם תוחלת חייו התקצרה כך שיפסיד, באופן מלא או חלקי, את קיצבת הזיקנה שהייתה צפויה להשתלם לו אלמלא כן. זאת ועוד, שאלה דומה עשויה להתעורר אף ביחס לזכאותו של העיזבון (או של הניזוק) לפיצוי בגין אובדן פנסיה לה היה הניזוק זכאי אלמלא המוות (או אלמלא קיצור תוחלת חייו). מאחר שתובענת המערערים הוגשה הן כתביעת תלויים והן כתביעת עיזבון, נדרשים אנו לדון בסוגית הפיצוי בגין קיצבת הזיקנה אף בגדר תביעת העיזבון.

12. בדומה למסקנתנו בעניין תביעת התלויים, סבורני כי אף במקרים שהזכרנו זה עתה יש לקבוע כי העיזבון (או הניזוק) זכאי לפיצוי בגין אובדן קיצבת הזיקנה. למעשה, השאלה שלפנינו קשורה קשר הדוק להלכה אשר נפסקה בפרשת אטינגר, ולפיה זכאי הניזוק או עיזבונו לפיצוי בגין אובדן יכולת ההשתכרות ב"שנים האבודות", היינו - אותם שנים בהן צפוי היה להשתכר למחייתו אלמלא המוות (או קיצור תוחלת חייו). בעוד שעניינה של פרשת אטינגר בקיצור תוחלת חיי העבודה של הניזוק, הרי שענייננו אנו נוגע לקיצור תוחלת חייו של הניזוק בהתייחס לשנות זכאותו לקיצבת זיקנה. אכן, כפי שמציין המלומד ישראל גלעד במאמרו, בעקבות פרשת אטינגר מתעוררת שאלה לגבי היקף הנזקים הממוניים אשר יובאו בחשבון בגדר חישוב הנזק ב"שנים האבודות". שאלה זו טרם הוכרעה והיא מעוררת קשיים שונים (ישראל גלעד, בעקבות פסק-דין עיזבון אטינגר - לשאלת הפיצוי הראוי על נזקי "השנים האבודות", עלי משפט ד' 47, 57-59 (תשס"ה)). נראה, כי הפרקטיקה שנהגה אף לאחר פסק הדין בפרשת אטינגר הייתה שלא להעניק פיצוי בגין רכיב "קיצבת הזיקנה האבודה" או "הפנסיה האבודה" (ראו, [ע"א 4906/06](#) עד' המנוח ביטון ליחי ז"ל נ' חברת החשמל בע"מ (פורסם בנבו), 10.4.07), פסקה 3; [ע"א 4431/05](#) "המגן" - חברה לביטוח בע"מ נ' צרור (פורסם בנבו), 10.8.06) (להלן - פרשת צרור), פסקה 6). כך או אחרת, על רקע מאפייניה של קיצבת הזיקנה דומה כי אין מקום להבחין, לעניין הפיצוי ב"שנים האבודות", בינה לבין הפסדי השתכרות. ככלל ניתן לומר, כי לאחר יציאתו של אדם לגמלאות מהווה קיצבת הזיקנה, כמו גם תקבולי הפנסיה, את מקור הכנסתו. בכך משמשים הם תחליף לשכר העבודה שהוא, דרך כלל, מקור הכנסתו העיקרי של אדם בשנות עבודתו. מבחינה זו, הפסד קיצבת הזיקנה או הפסד הפנסיה על רקע מותו של הניזוק (או קיצור תוחלת חייו) מהווה נזק ממוני הדומה באופיו להפסד ההשתכרות הנגרם כתוצאה מן המוות (או מקיצור תוחלת החיים). עיקרי ההנמקה אשר הובילה את בית משפט זה להכריע כי אובדן יכולת ההשתכרות בשנות העבודה האבודות מהווה

נזק בר-פיצוי, תקפים אף ביחס לאובדן קיצבת הזיקנה ואובדן הפנסיה בשנות הזכאות האבודות. נוסף, כי הגם ששאלת הפיצוי בגין קיצבת הזיקנה בגדר תביעת העיזבון (או הניזוק) שונה ונפרדת משאלת הפיצוי בגין קיצבה זו בגדר תביעת התלויים, הרי דומה כי קיימים טעמים בעלי משקל ליתן להן תשובה דומה.

13. קבענו אם כן, כי אובדן קיצבת הזיקנה של ניזוק בשל עוולה הינו נזק בר פיצוי הן בגדר תביעתם של התלויים והן בגדר תביעת עיזבונו של ניזוק אשר נפטר כתוצאה ממעשה העוולה. אופן חישוב הפיצוי בגין קיצבת הזיקנה ייעשה, בשני המקרים, באמצעות השיטה המשמשת לקביעת הפיצוי בגדר תביעות תלויים ותביעות עיזבון, הלוא היא שיטת הידות. זאת, על דרך הוספת הסכום שייקבע בגין קיצבת הזיקנה לקופה המשותפת בשנים הרלוונטיות, במסגרת "החישוב הדינאמי" (ראו, פרשת כרכבי, פרשת צורד) ובהיוון המתבקש מן התשלום החד פעמי. השימוש בשיטת חישוב זו יבטיח, כי הפיצוי אשר ייפסק לתלויים או ליורשים ישקף אך את אותו חלק של קיצבת הזיקנה המהווה הפסד מבחינתם של התלויים או של היורשים. בהקשר זה נעיר, כי יש ליתן את הדעת לשוני ביישום שיטת הידות בין תביעת התלויים לתביעת העיזבון, הנובע מהוספתה של "יד חיסכון" בגדר תביעת העיזבון (לעניין זה ראו האמור בפרשת כרכבי).

14. הכרעתנו בעניין הזכאות לפיצוי בגין קיצבת הזיקנה של המנוח מנוגדת למסקנתו של בית משפט קמא בסוגיה זו. זאת ועוד, הערכאה דלמטה סירבה לאפשר למערערים להתייחס לסוגיה זו במסגרת הדיון (פיסקה 10 לפסק הדין). על רקע האמור, דומה כי אין מנוס מהחזרת ההליך לבית המשפט המחוזי על מנת שיכריע מחדש בסוגית הפיצוי בגין קיצבת הזיקנה של המנוח, לאור קביעותינו בפסק דין זה. על בית משפט קמא להכריע הן בשאלת עצם הזכאות לפיצוי האמור (התלויה בכך שהמנוח אכן צפוי היה להיות זכאי, בבוא העת, לקיצבת זיקנה), והן בשאלת גובהו של הפיצוי (בהנחה שייקבע כי אכן קמה זכאות כאמור). זאת, בין בגדר תביעת התלויים ובין בגדר תביעת העיזבון. ההכרעה תינתן לאחר שיתאפשר לבעלי הדין להשמיע טיעוניהם ולהשלים ראיותיהם בסוגיה זו. זאת ועוד, כפי שקבענו בפיסקה 5 לעיל יאפשר בית משפט קמא לבעלי הדין, אם ירצו בכך, לטעון בפניו באשר להשלכות אפשריות של פסק הדין בפרשת אטינגר ופסקי הדין שבאו בעקבותיו על המקרה דנא, ויתקן את פסק דינו בהתאם ככל שיהיה בכך צורך. כן יקבע בית המשפט המחוזי את תוספת הפיצוי לה

זכאים המערערים בעקבות קביעתנו בעניין גיל הפרישה של המנוח לצורך חישוב הפסדי התלויים (פיסקה 5 לעיל).

סיכום

15. לסיכום, התוצאה של ערעור זה מתבקשת על יסוד עקרון יסוד של דיני נזיקין: המזיק חייב לפצות את הניזוק על אותם נזקים שנגרמו כתוצאה מן העוולה. במקרה דנא אמנם עסקינן באחריות מוחלטת, לאור חוק הפלת"ד. ברם, סוגיית הנזק מוכרעת על פי דיני הנזיקין. כך, סעיף 82 לפקודה, החל מכוח סעיף 4 לחוק הפלת"ד, משמיע לנו כי כאשר לניזוק עומדת זכות לקבל פיצויים מן המעביד וכן זכות לגמלה מן הביטוח הלאומי, יש לנכות מן הפיצויים את שווי הגימלה. זאת, על מנת שהניזוק לא יזכה לכפל פיצוי. ייתכן גם שלאחר האירוע מוליד הנזק יהא הניזוק זכאי באופן תיאורטי לשתי קצבאות מן המוסד לביטוח לאומי. בא סעיף 320 לחוק הבט"ל וקובע כי הניזוק יידרש במקרה כזה לבחור באחת משתי הקצבאות. מכך נובע שבעקבות האירוע הפסיד הניזוק קצבה אחת. משמע, מדובר בנזק שנגרם כתוצאה מן האירוע. על כן על המזיק או המבטח לפצות את הניזוק אף על הפסד הקיצבה האמורה. מכאן הלכת ה"ניכוי מהניכוי", שמשמעותה כי יש להוסיף לסכום הפיצויים את הסכום המהוון של הקצבה שנשללה מן הניזוק. הגיון דומה חל בכל הנוגע לקצבת הזקנה, גם כאשר אין עסקינן בסיטואציה של בחירה בין שתי קיצבאות. במקרה של מות הנפגע או קיצור תוחלת חייו לא יזכו הוא והתלויים לקבל את קצבת הזקנה. משמע, מדובר בנזק כתוצאה מן האירוע שיש לפצות בגינו, בדומה לפנסיה שהניזוק והתלויים לא יזכו לקבלה. עם זאת, אם אכן יתברר שעל מנת לזכות בקיצבה היה הניזוק צריך לשלם סכומים שונים למוסד לביטוח לאומי, הרי שיש לנכות סכומים אלה, בדומה לניכוי של הפרשה סוציאלית לשם רכישת זכות לפנסיה. אין להבין מדברינו כי אין מגבלה כלשהי על היקף הנזק שבגינו יש לפצות. בהחלט ניתן לחשוב על דוגמאות של נזק שריחוקו מן האירוע יוביל לקביעה שאין לפצות בגינו. ברם, ככל שמדובר בקצבת זקנה שנשללה כתוצאה מן האירוע, הרי מדובר בנזק בר-פיצוי.

16. התוצאה היא כי הערעור מתקבל בחלקו וההליך מוחזר לבית המשפט המחוזי, הכל כאמור בפיסקה 14 לעיל. הערעור שכנגד נדחה במלואו. המשיבה תשא בשכר טרחת עורך דין בסך 10,000 ש"ח.

ש ו פ ט

השופטת ע' ארבל:

אני מסכימה.

ש ו פ ט ת

המשנה לנשיאה א' ריבלין:

הנני מצטרף בהסכמה לפסק דינו המקיף, היסודי והבהיר של חברי השופט א' גרוניס שהיטיב להשיב הלכה נכונה – למכונה.

המשנה לנשיאה

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט א' גרוניס.

ניתן היום, י"ח בחשון התשס"ט (16.11.2008).

א' גרוניס 54678313-9209/03

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

המשנה לנשיאה

העותק כפוף לשינויי עריכה וניסוח. 03092090_S16.doc גק
מרכז מידע, טל' 02-6593666 ; אתר אינטרנט, www.court.gov.il
נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה